

УДК 159.9:37.015.3

І.В. Коваль

iryna-koval@ukr.net

І.А. Гаврилюк

inga_gavrilyuk@ukr.net

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК СТИЛЬОВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ОПАНУВАННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Авторський внесок: Коваль І.В. – 50%, Гаврилюк І.А. – 50%

The author's contribution: Koval I.V. – 50%, Havryliuk I.A. – 50%

Коваль І.В., Гаврилюк І.А. Взаємозв'язок стильових особливостей студентів та результативності опанування іноземною мовою. Стаття присвячена дослідженню актуальної теми впливу стильових особливостей студентів на процесуальні та результативні характеристики оволодіння ними іноземною мовою з метою побудови психологічно обґрунтованої системи навчання, яка враховує індивідуальні особливості і спрямована одночасно як на підвищення ефективності навчання іноземної мови, так і на особистісний розвиток студентів засобами навчання іноземної мови.

Ключові слова: когнітивні стилі, студент, іноземна мова, опанування іноземної мови, індивідуальні особливості, особистісний розвиток, детермінація, фактори успішності, позитивна мотивація.

Koval I.V., Havryliuk I.A. The correlation between the style-based features of students and the effectiveness of mastering a foreign language. The article reveals the up-to-date topic of influence of style peculiarities of students' personalities on operational and effective characteristics of their mastering a foreign language in order to construct psychologically-based training. The education considers individual peculiarities and is aimed both at foreign language teaching efficiency's improvement and at personal students' development implemented predominantly by means of foreign language training.

Key words: cognitive styles, student, foreign language, mastering a foreign language, individual characteristics, personality-based development, determination, success factors, positive motivation.

Вступ. Опанування іноземної мови є однією із складних і актуальних проблем педагогічної психології. Про це свідчить наявність великої кількості різноманітних спецкурсів, що існують у найрізноманітніших формах і видах. Проте всі відео- чи комп'ютерні курси, звичайно, жодним чином не применшують значення традиційного “урочного” способу навчання. Адже якщо певні знання, що стосуються значень слів чи фраз або формальних правил конструювання речень, можна набути через книжки, словники або “технічні” засоби, то організувати взаємодію навчаних таким чином, щоб навчання іноземній мові не зводилось до діяльності запам'ятовування чи навіть мислення, а щоб це було справжнє учіння і справжня комунікація, може лише викладач, і то приклавши неабиякі зусилля.

Мета нашої статті – дослідження взаємозв'язку стильових особливостей студентів ЗВО та результативності опанування іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме викладач та студенти можуть дати якісний зворотний зв'язок, і лише у груповій роботі можна не лише порівняти свій темп прирощення знань з темпом інших, але й подолати так званий психологічний бар'єр, що виникає тільки у реальному спілкуванні. Звернімо увагу на те, що за самою структурою заняття, на відміну від власне змісту заняття, вузівські “групи” з іноземної мови принципово не відрізняються від шкільних, і тому їхні функції де в чому збігаються. Зокрема, студентська чи шкільна група являє собою справжню “фантомну” групу на кшталт психотерапевтичних фантомних ситуацій.

Фантомною групою (ситуацією) є така група, у якій моделюється, імітується спілкування реальних носіїв мови. З одного боку, в такій комунікації студент має можливість відпрацьовувати навички слухання іноземного мовлення (хоч і доволі грубо), і набагато краще відпрацьовувати навички говоріння іноземною мовою. З іншого боку всі, звичайно, розуміють “несправжність” комунікаційної ситуації, і це зменшує страх опинитися незрозумілим і вчасно скоректувати невправність, при необхідності переходячи на рідну мову. В цьому плані традиційні “урочні” форми навчання неможливо замінити “технічними” видами заочного навчання, використовуючи студентами інтернет-простору (Онуфрієва, Дідик & Чекавська, 2019).

Відтак викладач іноземної мови повинен зорганізувати спільну чи сумісну діяльність студентів на занятті. При цьому кожен студент має неповторні індивідуальні особливості, і кожна академічна група має неповторний “набір” індивідуальностей своїх членів, які викладач більшою або меншою мірою має враховувати у своїй роботі. З цього стає очевидним, що навчання іноземній мові має спиратися на індивідуальні особливості тих, хто навчається. В університетському навчанні ця проблема має свої специфічні риси (Гончарук & Онуфрієва, 2018).

З одного боку, ЗВО являють собою своєрідне сито по просіюванню за здібностями та інтересами. Система платного навчання дещо змінює вихідний розподіл вступників до вузів, але це більшою мірою стосується престижних на сьогодні спеціальностей; що ж стосується технічних ЗВО, то вони стикаються з тим, що бажаючих туди вступити набагато, і тому не завжди можливо здійснити належний відсів. З іншого боку, значно змінився контингент абітурієнтів саме до технічних вузів. У ці ЗВО або відповідні факультети вступають ті, хто з різних причин не може вступити на більш “популярні” факультети, або ті, хто “не може не йти”, бо відчуває справжню схильність. Тому складається в цілому невтішна картина отримання ЗВО не надто здібних і мотивованих студентів, яку лише до певної міри “скрашує” наявність серед студентів “технарів” за покликанням.

З іншого боку, ЗВО отримує вже досить дорослих людей, з уже, так би мовити, “відпрацьованими” і усталеними індивідуальними особливостями, в тому числі і у стилі навчально-пізнавальної діяльності (і, власне, інших видів діяльності також). Середня школа дає загальну, широку освіту, і започаткована нині спеціалізація шкільного навчання повинна бути такою, що не обмежує з раннього віку вибір дитини свого майбутнього щодо царини діяльності; вона повинна навчати і навчити школярів усього, чому тільки можна навчити. Тому якщо завданням середньої школи стосовно індивідуальних особливостей є формування активної особистості і тому якнайбільший розвиток усього спектру індивідуальних особливостей, то на відміну від школи вуз повинен підготувати вже зрілого фахівця, здатного до роботи у певній, інколи досить вузькій спеціальності. Виходячи з цього, вузівське навчання повинне більше спиратися на вже усталені індивідуальні особливості і тому відносно

більшою мірою саме враховувати їх і відносно меншою мірою розвивати.

Викладач ЗВО має тому визначити, які з індивідуальних особливостей є найбільш інформативними з точки зору міри їх придатності впливу, і наскільки їх визначення може бути прогностичним в аспекті пов'язаності з іншими особливостями навчальної та професійної діяльності; тобто намагатися визначити базові, основні, "системоутворюючі" індивідуальні особливості, на які варто звертати увагу більше всього.

З огляду на це заслуговує на увагу прояв у навчальній діяльності студентів таких індивідуальних особливостей, як стилі. Під стилем будь-якого рівня узагальненості повинна розумітися така характеристика (або характеристики) особистості, яка описує не лише рівень, але і спосіб, манеру поведінки чи діяльності. Причому ці характеристики мають спостерігатися як у експериментально-тестовій ситуації, так і у реальній діяльності. Стиль визначається як набір певних рис, що виконують інструментальну функцію у діяльності, тобто виявляють схильність даної людини використовувати одні операції і не використовувати інші. Передбачається, що самі операції є відносно незалежними від змісту виконуваної діяльності, а уподобання одних чи інших може виявитися або сформуватися тоді, коли у людини є хоча б гіпотетичний вибір. Тобто чим більш жорсткі вимоги ставить до людини ситуація, тим менше проявляється притаманний людині стиль, і тим менш своєрідний стиль у неї формується. Але більш або менш своєрідний стиль, манера, уподобання, схильність діяти так, а не інакше, формується у кожної людини.

Досить тривалі дослідження пізнавальних процесів і пізнавальної діяльності показали, що існують досить стійкі індивідуальні особливості щодо способів переробки інформації і взаємодії з інформаційним полем взагалі. Вони стосуються перш за все і головним чином базових, "довербальних" операцій по впорядкуванню інформаційного потоку. Такі стійкі індивідуальні відмінності у способах організації та переробки інформації і досвіду одержали назву когнітивних стилів. Ці стилі являють собою постійність способу чи форми пізнання на відміну від змісту пізнання або рівня здібностей, які проявляються у когнітивній активності.

Особливості, що позначаються терміном “когнітивні стилі”, характеризують індивідуальні уподобання щодо способів сприйняття, категоризації, селекції та аналізу тих чи інших стимулів середовища; вони визначають різне “бачення” однієї і тієї ж ситуації різними людьми; утворюють різні “ментальні картини”. Але якщо пізнавальні процеси “як такі”, тобто сприйняття, пам’ять, уявлення, мислення та ін. забезпечують правильність та швидкість переробки інформації, то когнітивні стилі головним чином координують діяльність вказаних базових процесів, вони визначають “зручність” способів інформаційного процесингу. Вони визначають врешті-решт те, які за структурою знання дана людина може отримати.

Відтак когнітивні стилі концептуалізуються як стійкі атитюди, уподобання або звичні стратегії, що визначають типовий для індивіда спосіб сприйняття, запам’ятовування, мислення, вирішення задач. Когнітивні стилі – це “способи (форми) сприйняття, мислення та дій суб’єкта, що задають індивідуально-стійкі і в цьому розумінні особистісні характеристики вирішення пізнавальних задач у різних ситуаціях, але переважно в ситуаціях невизначеності” (Корнилова, Григоренко & Кудиева, 1991 :142); “стійкі індивідуальні вподобання у способі організації сприйняття і концептуальної категоризації зовнішнього світу”; сукупність індивідуальних прийомів оперування інформацією, що сформувалися в індивіда і які є досить стабільними.

Згідно з цим розумінням когнітивний стиль термінологічно існує як пара біполярних категорій, що позначають відповідний вимір когнітивного стилю (наприклад, “рефлексивність-імпульсивність”, “аналітичність-синтетичність” тощо). Це означає, що кожна дана ознака змінюється більш-менш плавно, тобто між “ригідністю” і “гнучкістю” немає різкої межі. Для кожного стильового виміру існують специфічні діагностичні процедури, і в результаті тестування кожна людина отримує певне місце на шкалі між протилежними полюсами, тобто екстремальними значеннями даного параметра, а більшість протестованих людей потрапляє в середню частину шкали, і чим більш екстремальні значення показують піддослідні, тим таких піддослідних менше.

Стильових параметрів (власне когнітивних стилів), вирізнено кілька, і кожному людину тестують за кожним параметром окремо: будь-яка людина “володіє” кількома стилями. Інша річ, що можливі найрізноманітніші варіанти міри вираження стильових ознак у цієї людини: один параметр у неї може бути яскраво, сильно виражений, а

інші – необов'язково. Таким чином, людину можна описувати з точки зору декількох стилів. На сьогодні найбільш ґрунтовно дослідженими є стилі “залежність-незалежність від поля”, “аналітичність-синтетичність” (“ширина діапазону еквівалентності), “рефлексивність-імпульсивність”, “ригідність-гнучкість” (“вузькість-гнучкість”), “когнітивна простота-складність”.

Чимало дослідників погоджуються з тим, що когнітивний стиль визначає не ефективність чи продуктивність розвитку пізнавальних процесів як таких, а, відносячись до механізмів, що регулюють перебіг і рівень прояву цих пізнавальних процесів, являє собою “когнітивний” аспект особистості. Тобто стилі відносяться радше до процесів керування пізнавальними процесами, визначаючи їхню напруженість, послідовність, міру використання та ін. У цьому плані когнітивні стилі не мають прямого відношення до змісту та результативності діяльності, але опосередковано все ж впливають на її успішність, що уможлиблює називати їх “іншими” розумовими здібностями (Дружинин, 1986; Палей, 1982; Тихомирова, 1988).

На сьогодні існує чимало даних про зв'язки когнітивних стилів із найрізноманітнішими психологічними проявами; особливо багато даних про пов'язаність когнітивних стилів із так званими особистісними рисами, інтелектом, та власне пізнавальними процесами (Колга, 1976).

Когнітивний стиль робить значний, а подеколи визначальний внесок у навчальну діяльність студентів. Це не обов'язково виражається винятково у високій навчальній успішності, оскільки мотивація навчання студентів значно відрізняється як від мотивації школярів, так і від мотивації у професійній трудовій діяльності. Навчання, а, точніше, навчання студентів відбувається на основі і у вигляді більш-менш сформованого, усталеного індивідуального стилю діяльності, де різнорівневі індивідуальні особливості скомпеновані і скомпенсовані у певний спосіб. І чи не найбільший внесок у формування індивідуального стилю навчальної діяльності роблять когнітивні стилі, оскільки основною їхньою функцією є регулювання пізнавальних процесів. Наприклад, людина з вираженим аналітичним стилем швидше і точніше бачить і розуміє відмінності між якимись об'єктами, краще “розкладає” предмет вивчення на елементи, точніше відділяє основне від другорядного, схильна “занурюватися” вглиб предмету та ін. Протилежними рисами характеризується когнітивна

сфера “синтетика”, який краще узагальнює, бачить віддалені зв’язки даного предмету (теми) з іншими, краще вибудовує цілісне розуміння суті (Onufriieva, 2017).

Логічним тому буде припущення, що особи, які показують виражену приналежність до якогось полюсу когнітивного стилю, будуть більш успішними (як на рівні оцінок, так і на рівні якості знань) або у різних навчальних дисциплінах, або у різних царинах даної дисципліни. Маємо на увазі те, що, як уже зазначалося, різні навчальні предмети “вимагають” різних здібностей для свого опанування. Для прикладу, математика, незважаючи на її багатогалузевість, все ж потребує більш однорідних, однопорядкових здібностей, ядреними для яких є так званий загальний або логічний інтелект.

Відповідно краще, легше, швидше вивчати предмети аналітично-дедуктивної структури будуть аналітики, незалежні від поля, рефлексивні. Щодо вивчення іноземної мови, то тут різні стильові уподобання мають впливати не стільки на загальну успішність, а визначати специфіку структури успішності навчання.

Висновки. Отже, підтверджено вплив стильових особливостей студентів на процесуальні та результативні характеристики оволодіння ними іноземною мовою з метою побудови психологічно обґрунтованої системи навчання, яка враховує індивідуальні особливості і спрямована одночасно як на підвищення ефективності навчання іноземної мови, так і на особистісний розвиток студентів засобами навчання іноземної мови.

Список використаних джерел

1. Гончарук Наталія, Онуфрієва Ліана. Психологічний аналіз рівнів побудови комунікативних дій. *Psycholinguistics. Психолінгвістика. Психолінгвістика*. 2018. Вип. 24(1). С. 97–117. doi: 10.31470/2309-1797-2018-24-1-97-117
2. Дружинин А.Е. Индивидуально-типические особенности познавательных процессов как фактор успешного обучения: Автореф. дис... канд.психол.наук: 19.00.01. Ленинград : ЛГУ, 1986. С. 15.
3. Колга В.А. Дифференциально-психологическое исследование когнитивного стиля и обучаемости. Автореф. Дис...канд.психол.наук: 19.00.07. Ленинград : ЛГУ, 1976. С.17.
4. Корнилова Т.В., Григоренко Е.Л., Кудиева О.Г. Познавательная активность и индивидуально-стилевые особенности интеллектуальной

деятельности. Вестник МГУ. Серия 14. Психология. Москва 1991. №1. С.61–73.

5. Онуфрієва Л.А., Дідик Н.М., Чеканська О.М. Психологічні особливості використання студентами інтернет-простору. Інформаційні технології і засоби навчання. Том. 74. № 6. 2019. С. 250–265. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2568>

6. Палей И.А. Модальностная структура эмоциональности и когнитивный стиль. Вопросы психологии. 1982. №1. С.118–126.

7. Тихомирова И.В. Стилиевые и продуктивные характеристики способностей: типологический подход. Вопросы психологии. 1988. №3. С.106–114.

8. Onufriieva L.A. Psychological principles of foreign-language communicative competence formation belonging to future specialists in socionomic professions. Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. Вип. 38. С. 301–314.

UDC 159.9

A. Krauz
M. Paluch

**INSTRUKTAŻ METODĄ WSPOMAGANIA ROZWOJU
ZAWODOWEGO - KOMPETENCJI KOMPATYBILNYCH
NARZĘDZIEM PRZYMUSU NOWOCZESNOŚCI**

The author's contribution: A. Krauz – 50%, M. Paluch – 50%.

A. Krauz, M. Paluch. Instruction as a method of professional competences development, compatible with modern tools of influence. The article envisages instructions included in the forms (methods) of practical teaching, commonly used in the implementation of teaching, while using various structures of compatible competences. All of the professional competences studied in the article are interconnected and interdependent, and in each case the emphasis is on critical thinking, creativity, initiative, problem solving, decision making and constructive emotional management.